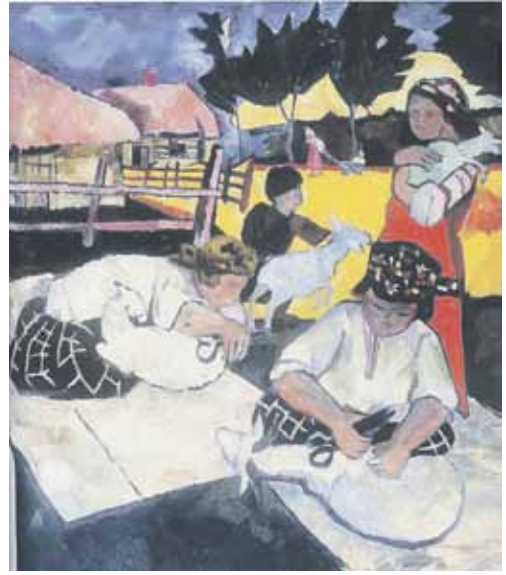

Natalia Gontšarova: Naisia haravoineen (1907)

Natalia Gontšarova: Lampaiden kerintä (1907)

Tila, taide ja sukupuoli

Maria Baškirtseva (1858–1884) on todennäköisesti edelleen tunnetumpi Länsi-Euroopassa ja Yhdysvalloissa kuin Venäjällä, sillä angloamerikkalainen taidehistorian naistutkimus nosti jo 1970-luvun lopulla häntä voimakkaasti esiin ranskalaisella nimellä Marie Bashkirtseff. Baškirtsevan perhe kuului alempaan aatelistoon. Perhe asettui asumaan Ranskaan vuonna 1872.

Maria Baškirtsevan maine on paljolti perustunut hänen päiväkirjoihinsa, joiden kautta lukijat ja tutkijat ovat ajatelleet pääsevänsä lähelle 1800-luvun jälkipuolen naistaiteilijan kokemusta taiteesta ja elämästä. Yhtä laajaa päiväkirja-aineistoa ei ole säilynyt keneltäkään muulta naistaiteilijalta. Venäläisyys oli Maria Baškirtsevalle tärkeä identiteettikysymys, mikä näkyy muun muassa siinä, että hän osallistui vuonna 1880 Pariisin kevätalonkiin nimellä ”Marie Russ”. Maria Baškirtsevan ura jäi lyhyeksi, kun hän vain

26-vuotiaana kuoli keuhkotuberkuloosiin. Hän ehti kuitenkin luoda melkoisen tuotannon, joka nykyisin on hajaantunut eri tahoille – Nizzan, Pariisin, Amsterdamin, Chicagon, Belgradin ja Pietarin museoihin. Laajin yhtenäinen kokoelma on Pietarin Venäläisellä museolla, jonne Baškirtsevan äiti vuonna 1908 lahjoitti kahdeksankymmentäneljä maalausta, kaksi pastellia, viisikymmentäviisi piirustusta ja kolme veistosta. Kaikkiaan tuotannon on laskettu käsittävän useita satoja teoksia. Tunnetuimpia ovat nykyisin ranskalaisia katupoikia kuvaava *Le Meeting* (1884, Musée du Louvre, Pariisi), joka on liitetty bastien-lepagelaiseen naturalismiin, sekä vakavasti tutkiskeleva omakuva, joka taustalta erottuvine harppuineen ja juhlallisine asuineen jatkaa 1700-luvun monipuolisesti sivistyneiden naistaiteilijoiden omakuvien sarjaa (n. 1883, Musée des Beaux-Arts / Musée Chéret, Nizza).

Natalia Gontšarova: Omakuva (1907)

Maria Baškirtseva oli myös innokas naisasian esitaistelija. Hän liittyi naistaiteilijoiden *Union des Femmes Peintres et Sculpteurs* -järjestöön ja osallistui radikaalin naisliikkeen (*Le Droit des Femmes*) kokouksiin, tosin valeasuisena ja tekaistulla nimellä Pauline Orell. Hän myös kirjoitti radikaaliin feministiseen *Le Citoyenne* -lehteen ja avusti sitä taloudellisesti.

Venäläiseen avantgardeen naiset tulivat mukaan ensimmäisen kerran juuri ennen vallankumousta ja heidän toinen vahva esiintymisensä osui 1920-luvulle. Taidekäsityksen mullistamiseen osallistui suuri joukko naistaiteilijoita. Venäläinen avantgardetaide ulottui uusille alueille, kuten konstruktioihin, pukuihin, tekstiileihin, kirjoihin, teatteridekoraatioihin, jopa käsilaukuihin. Niitä ei aikaisemmin pidetty varsinaisena ”taiteena”, joten ne olivat myös naisille sallittua aluetta. **Natalia Gontšarova (1881–1962)** on yksi venäläisen avantgarden kansainvälisesti tunnetuimpia edustajia, ja nykyisin hänet luetaan sekä modernistien että kaikkien aikojen naistaiteilijoiden kärkikastiin. Oman ilmaisutapansa Gontšarova löysi kansantaiteen kömpelöä ja

monesti naiivia ilmaisua hyödyntävästä uusprimitivismistä, jonka juuret olivat hänen lapsuutensa ja nuoruutensa Venäjällä, Orlovin ja Tulan kuvernementtien maaseudulla – heinänteossa, kyläläisten häissä ja kirkollisissa juhlapäivissä. Myöhemmin hän palasi usein maaseudulle etsimään aiheita ja inspiraatiota, ja kansankulttuurilla oli hänen uusprimitivismissään merkittävä osa. Gontšarovin tärkeimpinä töinä on monesti pidetty sadonkorjuuaiheita, jotka on maalattu kirkkain värein ja spontaanein, ekspressiivisin vedoin.

Natalia Gontšarovalle oli ominaista feministinen, naissukupuolelle piirrettyjä rajoja rikkova asenne, joka näkyy hänen taiteellisessa tuotannossaan. Esimerkiksi hänen alastomia naisia kuvaavista teoksistaan on todettu kokonaan puuttuvan akateemisen perinteen ja miehisen katseen eroottisuus – ne ovat voimakkaita, kullikkaita, jopa raakoja, ja liittyvät hänen omien sanojensa mukaan tiukasti läntisen modernismin ilmaisukeinoihin. Gontšarovin radikaaleimpana taiteellisenä (ja samalla feministisenä) eleenä on kuitenkin pidetty hänen suhdettaan ikoni-maalaukseen, joka on perinteisesti ollut hyvin miehinen alue. Gontšarovin ikonitaiteesta ammentavien teosten osaksi tullessa arvostelussa oli kysymys sukupuolen ohella myös oikeasta uskosta ja oikeasta tavasta käsitellä aiheita. Gontšarovin suhde oman aikansa naisasiakeskusteluun tulee ilmi myös hänen uusprimitivististä maalauksistaan, joiden lähtökohtana on talonpoikaisnaisten raskas työ. Hänen suhdettaan maatyötä tekeviin naisiin on pidetty suorana ja kaunistelemattomana, lähes sosiologin silmin tarkastelevana. Hän kuvasi maalaisnaiset maahan sidottuina, paljasjalkaisina ja kömpelöinä. He ovat työhönsä uppoutuneita, karkeasti hahmoteltuja ja tietoisesti aiheen ihanteellisista stereotyyppioista etäännytettyjä.

Gontšarovin ohella **Olga Rozanova (1886–1918)** on keskeinen avantgarden ajan naistaiteilija. Hänen taiteellinen toimintansa jäi varhaisen kuoleman johdosta vain vajaaseen kahdeksaan vuoteen. Rozanovasta tuli nopeasti uuden taiteen teoreetikko, ja juuri hänen kynästään olivat läh-

töisin monet manifestit ja puheenvuorot uuden taiteen, etenkin futurismin puolesta. Hän myös kuului niihin taiteilijoihin, jotka olivat kiinnostuneita kirjataiteesta, kuvituksesta, lavastuksista, puvustuksista ja kaikenlaisesta käyttötaiteesta. Rozanova liittyi aluksi lähinnä futuristeihin, joiden tuotannossa eri taiteenlajit kohtasivat, ja sittemmin kubisteihin, jotka hajottivat kuvapinnan geometrisiin perusmuotoihin pohjautuviksi rakennelmiksi. Vuoden 1917 vallankumouksen jälkeen hän oli mukana luomassa taide- ja taideteollisuusosuosunkuntia ja työpajoja, osallistui taidekasvatuksen uudistamiseen ja toimi valitusasiain kansankomissariaatin kuvataideosaston taideteollisen alaosaston johtajana.

Riitta Konttinen

Teksti perustuu *Naisia Venäjän kulttuurihistoriassa* -teoksen venäläisiä naistaiteilijoita käsittelevään lukuun.

Olga Rozanova: Astioita sivupöydällä (1915)

Olga Rozanova: Sisko Anna Vladimirovna Rozanova (1911)